

ZÁKON č. 169/1999 Sb.

ze dne 30. června 1999

o výkonu trestu odnětí svobody a o změně některých souvisejících zákonů

ve znění: zákona č. 359/1999 Sb., zákona č. 3/2002 Sb., zákona č. 320/2002 Sb., zákona č. 218/2003 Sb., zákona č. 52/2004 Sb., zákona č. 539/2004 Sb., zákona č. 109/2006 Sb., zákona č. 267/2006 Sb. (ve znění zákona č. 282/2002 Sb.), zákona č. 346/2007 Sb., zákona č. 306/2008 Sb., zákona č. 7/2009 Sb., zákona č. 41/2009 Sb. (ve znění zákona č. 306/2009 Sb.), zákona č. 281/2009 Sb., nálezu Ústavního soudu ze dne 29. 9. 2010 č. 341/2010 Sb. a zákona č. 181/2011 Sb.

ČÁST PRVNÍ VÝKON TRESTU ODNĚTÍ SVOBODY

HLAVA I

Díl 1

Obecná ustanovení

§ 1

Předmět úpravy

(1) Tento zákon upravuje výkon trestu odnětí svobody (dále jen „výkon trestu“) ve věznicích a ve zvláštních odděleních vazebních věznic.

(2) Výkonem trestu se sleduje dosažení účelu trestu odnětí svobody (dále jen „trest“) ve smyslu trestního zákona prostředky stanovenými v tomto zákoně.

(3) Výkonem trestu se podle tohoto zákona rozumí též výkon trestního opatření odnětí svobody uloženého mladistvému; jeho výkonem se sleduje dosažení účelu stanoveného zákonem o soudnictví ve věcech mládeže.

(4) Mladistvým se pro účely tohoto zákona rozumí osoba, která v době spáchání provinění dovršila patnáctý a nepřekročila osmnáctý rok svého věku.

K odst. 1

1. Předmětem úpravy je výkon trestu odnětí svobody ve věznicích a ve zvláštních odděleních vazebních věznic, jímž se rozumí jak výkon trestu odnětí svobody uloženého dospělým pachatelům podle trestního zákoníku, tak i výkon trestního opatření odnětí svobody uloženého mladistvému podle zákona o soudnictví ve věcech mládeže.

2. K pojmu věznice a zvláštní oddělení vazební věznice srov. vysvětlivky k § 5 odst. 1.

K odst. 2

3. Účelem trestu odnětí svobody ve smyslu trestního zákona třeba rozumět účel trestu obecně.

4. Trestní zákon č. 140/1961 Sb., ve znění pozdějších předpisů, účinný v době přijetí právní úpravy obsažené v § 1 odst. 2 ZVTOS neobsahoval žádné speciální ustanovení o účelu trestu odnětí svobody. Účel trestu jako takového byl výslovně upraven v § 23 odst. 1 tr. zák., podle něhož účelem trestu je chránit společnost před pachateli trestných činů, zabránit odsouzenému v dalším páchání trestné činnosti a vychovat jej k tomu, aby vedl řádný život, a tím působit výchovně i na ostatní členy společnosti. Takto vymezený účel byl koncipován jako struktura základního a dílčích cílů, které spolu vytvářejí jeden celek. Základním účelem trestu byla *ochrana společnosti* před trestnými činy a jejich pachateli, což je odrazem základní funkce trestního práva jako celku. K naplnění základního účelu sloužily dílčí cíle, a to individuální represe, individuální prevence a generální prevence.

5. V trestním zákoníku č. 40/2009 Sb., ve znění pozdějších předpisů, není účel trestu explicitně vyjádřen. Stejně tak v něm není obsaženo žádné speciální ustanovení o účelu trestu odnětí svobody. Vymezení účelu trestu je ponecháváno trestní nauce a v zákoně je nahrazeno promítnutím obecných zásad trestání do jednotlivých ustanovení o trestních sankcích. Přes uvedený nový přístup k vyjádření účelu trestu v právní úpravě je základním cílem trestu ochrana společnosti před trestnými činy a jejich pachateli, která představuje smysl existence samotného trestního práva. Tato ochrana je pak realizována prostřednictvím individuální represe, individuální prevence a generální prevence.

6. Stěžejním prostředkem k dosažení účelu výkonu trestu odnětí svobody je program zacházení ve smyslu § 40 odst. 2 a § 41 ZVTOS. Dalšími prostředky jsou odměny (§ 45 ZVTOS) a kázeňské tresty (§ 46 a násl. ZVTOS). Lze k nim zařadit i systém práv a povinností odsouzených; srov. hlava 2. ZVTOS. Na naplňování účelu trestu odnětí svobody se pak ve smyslu § 43 ZVTOS svými aktivitami mohou podílet i další orgány a instituce.

7. Program zacházení je obecně definován jako základní forma cílevědomého a komplexního působení na odsouzeného (srov. § 40 odst. 2). Představuje klíčový prostředek penitenciární individualizace trestu odnětí svobody. Blíže k tomu vysvětlivky k § 40 a § 41 ZVTOS.

K odst. 3

8. Zákon č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže (zákon o soudnictví ve věcech mládeže), ve znění pozdějších předpisů, rozlišuje tři druhy opatření, která mohou být mladistvým uložena za spáchané provinění. Jedná se o opatření výchovná, ochranná a trestní.

9. Trestním opatřením odnětí svobody podle tohoto ustanovení se rozumí nepodmíněné odnětí svobody, které lze mladistvému uložit jen tehdy, jestliže by s ohledem na

¹ Srov. Kalvodová, V. Právní následky trestného činu a činu jinak trestného, trestněprávní alternativy. In: Kratochvíl, V. a kol. *Kurs trestního práva. Trestní právo hmotné. Obecná část*. 1. vydání. Praha : C. H. Beck, 2009, s. 472.

² Kalvodová, V. Právní následky trestného činu a činu jinak trestného, trestněprávní alternativy. In: Kratochvíl, V. a kol. *Kurs trestního práva. Trestní právo hmotné. Obecná část*. 1. vydání. Praha : C. H. Beck, 2009, s. 472.

okolnosti případu, osobu mladistvého nebo předchozí použítá opatření uložení jiného trestního opatření zjevně nepostačovalo k dosažení účelu ZSM (§ 31 odst. 2 ZSM). Z uvedeného ustanovení jednoznačně vyplývá, že trestní opatření nepodmíněného odnětí svobody má v sankčním systému mladistvých postavení *ultima ratio*, tj. krajního prostředku trestněprávního postihu.³

10. Výkonem trestního opatření odnětí svobody je sledováno dosažení účelu stanoveného zákonem o soudnictví ve věcech mládeže. Klíčové je v tomto směru ustanovení § 9 odst. 1, jež stanoví obecný účel všech opatření, tj. výchovných, ochranných i trestních. Podle tohoto ustanovení je účelem opatření vůči mladistvému především:

- a) vytvoření podmínek pro sociální a duševní rozvoj mladistvého se zřetelem k jím dosaženému stupni rozumového a mravního vývoje, osobním vlastnostem, k rodinné výchově a k prostředí, z něhož prochází,
- b) ochrana mladistvého před škodlivými vlivy a
- c) předcházení dalšímu páčání provinění.

11. V návaznosti na uvedené obecné vymezení je pak účel trestu dále specifikován ve vztahu k jednotlivým typům opatření. Pokud jde o účel trestních opatření, je vyjádřen v § 24 odst. 2 ZSM, podle něhož trestní opatření musí vzhledem k okolnostem případu a osobě i poměrům pachatele mladistvého napomáhat k vytváření vhodných podmínek pro další vývoj mladistvého. Zdůrazněna je tak výchovná a sociální funkce trestního opatření.⁴

12. Dosažení uvedeného účelu trestního opatření odnětí svobody vyžaduje i specifické přístupy a metody zacházení s mladistvými ve výkonu trestního opatření odnětí svobody zaměřené především na výchovu, vzdělávání a přípravu na budoucí povolání a samostatný život, na minimalizaci negativních vlivů uvěznění a posilování pocitu odpovědnosti za vlastní jednání. Proto právní úprava výkonu trestního opatření u mladistvých v ZVTOS i v jej provádějícím ŘVTOS obsahuje řadu odchylek od výkonu trestu odnětí svobody u dospělých odsouzených. Zvláštnosti výkonu trestního opatření odnětí svobody u mladistvých jsou upraveny v § 60–65 ZVTOS. Navazující právní úprava je pak obsažena v hlavě třetí ŘVTOS, který rovněž stanoví specifika vnitřní diferenciacce ve věznicích pro mladistvé. Významným z tohoto hlediska je také požadavek na oddělené umístění mladistvých od dospělých podle § 7 ZVTOS.

K odst. 4

13. Toto ustanovení vymezuje osobu mladistvého pro účely ZVTOS. Navazuje na § 25 tr. zákoníku, který stanoví minimální věkovou hranici trestní odpovědnosti na patnáct let, a rovněž na § 2 odst. 1 písm. c) ZSM, podle něhož není-li zákonem stanoveno jinak, pak se rozumí mladistvým ten, kdo v době spáchání provinění dovršil patnáctý rok věku a nepřekročil osmnáctý rok věku.

14. Trestný čin mladistvého se nazývá proviněním (srov. § 6 ZSM). Užitím odlišného pojmenování trestného činu mladistvého je sledováno vyjádření jeho zvláštní povahy

³ Shodně Šámal, P., Válková, H., Sokolář, A., Hrušáková, M. *Zákon o soudnictví ve věcech mládeže. Komentář*. 2. vydání. Praha : C. H. Beck, 2007, s. 91.

⁴ Srov. Šámal, P., Válková, H., Sokolář, A., Hrušáková, M. *Zákon o soudnictví ve věcech mládeže. Komentář*. 2. vydání. Praha : C. H. Beck, 2007, s. 311.

dané specifiky osoby mladistvého jakožto pachatele. Nevhodnost užití termínu trestný čin u kategorie mladistvých pachatelů vyplývá z toho, že nevyjadřuje přesně povahu jednání mladistvého, když společnost je za takové jeho jednání přinejmenším spoluodpovědná, poněvadž se jí nepodařilo vytvořit vhodné náhradní výchovné prostředí v situaci, kdy rodinné prostředí neexistovalo či selhalo.⁵ Ze strany mladistvého se proto jedná skutečně více než o trestný čin o pouhé provinění, které v sobě neobsahuje tak výrazné odsouzení, a tím i stigmatizující prvky, jako je tomu u trestného činu.⁶

Související ustanovení:

§ 5 odst. 1 – místo výkonu trestu, § 40 odst. 2, § 41 – program zacházení, § 45 – odměny, § 46 a násl. – kázeňské tresty, § 15 a násl. – práva odsouzených, § 28 a násl. – povinnosti odsouzených, § 60 až § 65 – výkon trestu u mladistvých

Související předpisy:

trestní zákoník; zákon o soudnictví ve věcech mládeže; řád výkonu trestu odnětí svobody

Literatura:

Hála, J. *Úvod do teorie a praxe vězeňství*. České Budějovice : Vysoká škola evropských a regionálních studií, 2005.

Kalvodová, V. Právní následky trestného činu a činu jinak trestného, trestněprávní alternativy. In: Kratochvíl, V. a kol. *Kurs trestního práva. Trestní právo hmotné. Obecná část*. 1. vydání. Praha : C. H. Beck, 2009.

Lata, J. *Účel a smysl trestu*. Praha : Lexisnexis, 2007.

Novotný, O. *O trestu a vězeňství*. Praha : Academia, 1967.

Solnař, V., Fenyk, J., Císařová, D., Vanduchová, M. *Systém českého trestního práva. III. Tresty a ochranná opatření*. Praha : Novatrix, 2009.

Sotolář, A., Válková, H. Trestní opatření v trestních věcech mladistvých. *Trestněprávní revue*, 2005, č. 3.

Šámal, P., Válková, H., Sokolář, A., Hrušáková, M. *Zákon o soudnictví ve věcech mládeže. Komentář*. 2. vydání. Praha : C. H. Beck, 2007.

§ 2

Hlavní zásady výkonu trestu

(1) Trest může být vykonáván jen takovým způsobem, který respektuje důstojnost osobnosti odsouzeného a omezuje škodlivé účinky zbavení svobody; tím však nesmí být ohrožena potřeba ochrany společnosti.

(2) S odsouzenými ve výkonu trestu se musí jednat tak, aby bylo zachováno jejich zdraví, a pokud to doba výkonu trestu umožní, podporovaly se takové postoje a dovednosti, které odsouzeným pomohou k návratu do společnosti a umožní vést po propuštění soběstačný život v souladu se zákonem.

⁵ Srov. Šámal, P., Válková, H., Sokolář, A., Hrušáková, M. *Zákon o soudnictví ve věcech mládeže. Komentář*. 2. vydání. Praha : C. H. Beck, 2007, s. 55.

⁶ Šámal, P., Válková, H., Sokolář, A., Hrušáková, M. *Zákon o soudnictví ve věcech mládeže. Komentář*. 2. vydání. Praha : C. H. Beck, 2007, s. 55.

K odst. 1

1. Toto ustanovení vyjadřuje zásadu humanismu trestních sankcí a požadavek minimalizace škodlivých účinků uvěznění.

2. Právo na zachování lidské důstojnosti je zaručeno v čl. 10 odst. 1 Listiny, podle něhož má každý právo, aby byla zachována jeho lidská důstojnost. Podle čl. 7 odst. 2 Listiny pak nikdo nesmí být mučen ani podroben krutému, nelidskému nebo ponižujícímu zacházení nebo trestu. Toto právo náleží i osobám vykonávajícím trest odnětí svobody. Právo na zachování lidské důstojnosti výslovně ve vztahu k osobám zbaveným osobní svobody je zakotveno v čl. 10 MPOP, podle něhož se s takovými osobami jedná lidsky a s úctou k přirozené důstojnosti lidské bytosti. Zákaz mučení či krutého, nelidského nebo ponižujícího zacházení je obsažen v čl. 7 MPOP a čl. 3 EÚLP.

3. Trestní zákoník v rámci obecných zásad pro ukládání sankcí stanoví, že výkonem trestní sankce nesmí být ponížena lidská důstojnost (§ 37 odst. 2 tr. zákoníku). Stejný požadavek je obsažen i v § 24 odst. 2 ZSM ve vztahu k výkonu trestního opatření.

4. Na zachování důstojnosti a omezování škodlivých účinků uvěznění odsouzených je kladen důraz rovněž v Evropských vězeňských pravidlech⁷, která představují významný inspirační zdroj zákona o výkonu trestu odnětí svobody.

5. Škodlivými účinky zbavení svobody jsou zejména:

- zprerhání pozitivních sociálních vazeb v oblasti rodiny, partnerských vztahů, přátel, práce a zájmů, jejichž obnovení po propuštění je často velmi obtížné, či dokonce nemožné;
- tzv. prizonizace, tj. proces intelektuálního, psychologického i hodnotového přizpůsobování se prostředí věznice, který zejména u dlouhotrvajících trestů vede až k neschopnosti člověka žít mimo vězení. Adaptace na prostředí věznice, přizpůsobení se pravidlům vězeňské subkultury, převzetí jejích zvyklostí, chování, forem uspokojování životních potřeb, osvojení si vězeňského argotu apod., stejně jako přizpůsobení se vězeňským pravidlům vyžadovaným personálem věznic je na překážku pozitivní resocializace a snižuje i efektivitu programů zacházení. Odsouzení velmi často plní všechny úkoly, které jim program ukládá, navenek prezentují pozitivní postoje a formy chování, naučí se plnit uložené povinnosti, aby se vyhnuli kázeňským postihům, ale vnitřně zůstávají nedotčeni;⁸
- prostředí výkonu trestu představuje nahromadění osob s větší či menší mírou sociální poruchovosti chování, které se vzájemně ovlivňují.⁹ Tato kumulace sociálně narušených osob vede ke kriminální infekci, tedy šíření těch projevů chování, osvojení dovedností, návyků a hodnot, které vyúsťují v trestný čin. Ve výkonu trestu se vytvářejí negativní sociální vazby, často v podobě pevných přátelství, jež přetrvávají i po jeho skončení a vedou až k recidivě trestné činnosti;¹⁰

⁷ Evropská vězeňská pravidla představují nejvýznamnější dokument mezinárodní penologie. Patří do kategorie *soft law*, tzn. mají povahu doporučení. Nejnovější verze byla vyhlášena v roce 2006.

⁸ Mezník, J., Kuchta, J., Kalvodová, V. *Základy penologie*. Brno : Masarykova univerzita, 1995, s. 54–55.

⁹ Kuchta, J., Válková, H. a kol. *Základy kriminologie a trestní politiky*. 1. vydání. Praha : C. H. Beck, 2005, s. 213.

¹⁰ Srov. Mezník, J., Kuchta, J., Kalvodová, V. *Základy penologie*. Brno : Masarykova univerzita, 1995, s. 57.

- nedostatek příležitostí pro přijímání zodpovědnosti za volbu alternativ chování v důsledku převažujícího vnějšího řízení, vznik heteronomní morálky;
- stigmatizace puncem kriminálního, která funguje jako překážka při sociální reintegraci.¹¹

6. Výkon trestu odnětí svobody proto musí být orientován nejen na dodržování pořádku a kázně a plnění povinností, pokynů a příkazů, ale i na pozitivní stimulaci odsouzených ve směru převzetí odpovědnosti za své chování, rozvíjení schopností a dovedností, které jim usnadní návrat do společnosti, na vytváření či posilování pozitivních sociálních vazeb s vnějším světem, zejména vztahů k rodině, přátelům. Je třeba také seznamovat odsouzené se změnou sociálních realit, ke kterým došlo během jejich pobytu ve vězení, což je významné především u dlouhodobějších trestů, a celkově připravovat odsouzené na život na svobodě. ZVTOS poskytuje poměrně široký prostor pro realizaci uvedeného. Jedná se např. o škálu kontaktů odsouzeného s blízkými prostřednictvím návštěv, korespondence či telefonického hovoru včetně možnosti tzv. nadstandardních návštěv bez zrakové a sluchové kontroly zaměstnanců Vězeňské služby či možnosti opuštění věznice v souvislosti s návštěvou nebo institut přerušení výkonu trestu (§ 56, § 65 ZVTOS). V procesu přípravy na samostatný způsob života na svobodě sehrávají důležitou roli výstupní oddělení (§ 74 ZVTOS). Významná v tomto procesu je rovněž spolupráce věznic s orgány sociálního zabezpečení (§ 75 ZVTOS) a se subjekty působícími zejména v oblasti postpenitenciární péče.

7. Požadavek výkonu trestu způsobem, který respektuje důstojnost osobnosti odsouzeného a omezuje škodlivé účinky uvěznění, je limitován potřebou ochrany společnosti, která je primárním účelem výkonu trestu odnětí svobody. Zájem na ochraně společnosti je tak nadřazen zájmu na ochraně důstojnosti osobnosti odsouzeného i zájmu na minimalizaci škodlivých účinků zbavení osobní svobody.

K odst. 2

8. Toto ustanovení zakotvuje zásady zacházení s odsouzenými. K naplnění těchto zásad slouží celá řada ustanovení ZVTOS, např. o základních sociálních podmínkách odsouzených a poskytování zdravotní péče (§ 16 ZVTOS), zaměstnávání a vzdělávání odsouzených (§ 39, § 34 ZVTOS) nebo zacházení s odsouzenými (§ 40 a násl. ZVTOS).

9. Jak patrné z dikce tohoto ustanovení, opuštěn je nereálný cíl úplné převychovy pachatele, a tedy i úplná eliminace jeho recidivy. Vyžaduje se takové zacházení, které zachová zdraví odsouzeného a poskytne mu, resp. zvýší jeho šance na reintegraci po propuštění, na schopnost vést život v souladu se zákonem, ať již umožněním vzdělání, zvýšením kvalifikace, získáním pracovních návyků, osvojením si určitého řádu a pocitu odpovědnosti za vlastní chování apod.

Související ustanovení:

§ 16 – sociální podmínky odsouzených a poskytování zdravotní péče, § 29 – zaměstnávání a vzdělávání odsouzených, § 40 odst. 2, § 41 – program zacházení

¹¹ Kuchta, J., Válková, H. a kol. *Základy kriminologie a trestní politiky*. 1. vydání. Praha : C. H. Beck, 2005, s. 213. K dalším negativním důsledkům srov. tamtéž.

Související předpisy:

sdělení federálního ministerstva zahraničních věcí č. 209/1992 Sb., o sjednání Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod a Protokolů na tuto Úmluvu navazujících; usnesení předsednictva ČNR č. 2/1993 Sb., o vyhlášení Listiny základních práv svobod jako součásti ústavního pořádku České republiky; tr. zákoník, zákon č. 218/2003 Sb., o soudnictví ve věcech mládeže; vyhláška č. 345/1999 Sb., kterou se vydává řád výkonu trestu odnětí svobody

Literatura:

- Černíková, V. a kol. *Sociální ochrana. Terciární prevence, její možnosti a limity*. Plzeň : Aleš Čeněk, 2008.
- Hála, J. *Úvod do teorie a praxe vězeňství*. České Budějovice : Vysoká škola evropských a regionálních studií, 2005.
- Hungr, P., Kalvodová, V. Dva pohledy na české vězeňství. *Časopis pro právní vědu a praxi*, 1998, č. II.
- Chutná, M., Jílek, D. *Lidská práva v mezinárodních dokumentech*. Brno : Masarykova univerzita, 1994.
- Kalvodová, V. *Postavení trestu odnětí svobody v systému trestněprávních sankcí*. Brno : Masarykova univerzita, 2002.
- Kalvodová, V. Evropská vězeňská pravidla – nejvýznamnější dokument mezinárodní penologie. *Časopis pro právní vědu a praxi*, 1997, č. I.
- Kalvodová, V. Dlouhodobé tresty odnětí svobody a právo odsouzeného na resocializaci. *Trestní právo*, 1997, č. 10.
- Kuchta, J., Válková H. a kol. *Základy kriminologie a trestní politiky*. 1. vydání. Praha : C. H. Beck, 2005.
- Mezník, J., Kuchta, J., Kalvodová, V. *Základy penologie*. Brno : Masarykova univerzita, 1995.
- Neale, J. K. The European Prison Rules, context, philosophy and issues. *Prison Information Bulletin*, 1991, n. 1.

§ 3**Orgán zajišťující výkon trestu**

(1) Střežení odsouzených, dozor nad nimi, metody zacházení s odsouzenými a stanovené podmínky výkonu trestu zajišťuje Vězeňská služba České republiky (dále jen „Vězeňská služba“).

(2) Vězeňská služba je oprávněna odsouzeným vydávat pokyny a příkazy a používat vůči nim jen taková omezení a donucovací prostředky, které připouští zvláštní zákon.¹⁾

(3) Povinnosti a oprávnění příslušníka Vězeňské služby stanoví zvláštní zákon.¹⁾ Občanský pracovník Vězeňské služby je oprávněn vydávat odsouzeným pokyny a příkazy v rozsahu stanoveném tímto zákonem.

(4) Zaměstnancem Vězeňské služby se pro účely tohoto zákona rozumí jak příslušník, tak občanský pracovník Vězeňské služby.

¹⁾ Zákon č. 555/1992 Sb., o Vězeňské službě a justiční stráži České republiky.

K odst. 1

1. Vězeňská služba České republiky (dále jen Vězeňská služba) byla zřízena zákonem č. 555/1992 Sb., o Vězeňské službě a justiční stráži ze dne 17. listopadu 1992. Vězeňská služba je ozbrojeným bezpečnostním sborem. Řídí ji generální ředitel Vězeňské služby, kterého jmenuje a odvolává ministr spravedlnosti. Generální ředitel odpovídá ministrovi

za činnost Vězeňské služby (§ 1 odst. 2 ZVS). Vězeňská služba je správním úřadem a účetní jednotkou ve smyslu § 9 odst. 2 zákona č. 219/2000 Sb., o majetku České republiky a jejím vystupování v právních vztazích.

2. Vězeňská služba zajišťuje kromě výkonu trestu odnětí svobody i výkon vazby, výkon zabezpečovací detence a v rozsahu stanoveném ZVS také ochranu pořádku a bezpečnosti při výkonu soudnictví a správě soudů a při činnosti státních zastupitelství a Ministerstva spravedlnosti (srov. § 1 odst. 1 ZVS).

3. Vězeňská služba se člení na organizační jednotky. Jsou jimi generální ředitelství, vazební věznice, věznice, ústavy pro výkon zabezpečovací detence a Institut vzdělávání (§ 2 odst. 4 ZVS).

4. Hlavními činnostmi Vězeňské služby podle ZVTOS jsou střežení odsouzených, dozor nad nimi, zajištění metod zacházení s odsouzenými za stanovených podmínek výkonu trestu. ZVS vymezuje úkoly Vězeňské služby detailněji v § 2 odst. 1. Pokud jde o výkon trestu odnětí svobody, Vězeňská služba podle tohoto ustanovení plní mj. následující úkoly, jejichž prostřednictvím realizuje výše uvedené hlavní činnosti:

- a) spravuje a střeží vazební věznice a věznice a odpovídá za dodržování zákonem stanovených podmínek výkonu trestu odnětí svobody,
- b) střeží, předvádí a eskortuje osoby ve výkonu trestu odnětí svobody,
- c) prostřednictvím programů zacházení soustavně působí na osoby ve výkonu trestu odnětí svobody s cílem vytvořit předpoklady pro jejich řádný způsob života po propuštění,
- d) provádí výzkum v oboru penologie a využívá jeho výsledky a vědecké poznatky při výkonu trestu odnětí svobody,
- e) vytváří podmínky pro pracovní a jinou účelnou činnost osob ve výkonu trestu odnětí svobody,
- f) provozuje hospodářskou činnost za účelem zaměstnávání osob ve výkonu trestu odnětí svobody,
- g) zabezpečuje vzdělávání osob ve výkonu trestu odnětí svobody,
- h) poskytuje zdravotní péči ve svých zdravotnických zařízeních osobám ve výkonu trestu odnětí svobody a v případě potřeby zabezpečuje specializovanou zdravotní péči v mimovězeňských zdravotnických zařízeních,
- i) ve spolupráci s Policií České republiky se podílí na odhalování a předcházení trestné činnosti osob ve výkonu trestu odnětí svobody.

K odst. 2

5. Toto ustanovení opravňuje příslušníky Vězeňské služby k vydávání pokynů a příkazů a k používání omezení a donucovacích prostředků v rozsahu stanoveném zvláštním zákonem. Tím se rozumí zákon č. 555/1992 Sb., o Vězeňské službě a justiční stráž, ve znění pozdějších předpisů.

6. Prostřednictvím pokynů, příkazů, omezení a donucovacích prostředků usměrňuje příslušník Vězeňské služby chování odsouzených a zajišťuje tak pořádek a bezpečnost v místech výkonu trestu.

7. Druhy donucovacích prostředků a podmínky jejich použití příslušníkem Vězeňské služby jsou stanoveny v § 17 ZVS.

8. Příslušník je při plnění svých povinností v rámci výkonu trestu odnětí svobody oprávněn použít donucovací prostředky, jen pokud je to nezbytné k zajištění pořádku a bezpečnosti, a to vůči osobám, které ohrožují život nebo zdraví, úmyslně poškozují majetek nebo se násilím snaží mařit účel výkonu trestu odnětí svobody anebo narušují pořádek nebo bezpečnost v prostorách Vězeňské služby, ve věznici pro místní výkon trestu nebo v bezprostřední blízkosti střežených objektů, v nichž je vykonáván trest odnětí svobody (srov. § 17 odst. 1 ZVS).

9. Donucovacími prostředky jsou:

- a) hmaty, chvaty, údery a kopy sebeobraný,
- b) předváděcí řetízky,
- c) pouta,
- d) poutací popruhy,
- e) pouta s poutacím opaskem,
- f) slzotvorné prostředky,
- g) obušek,
- h) služební pes,
- i) vodní stříkač,
- j) zásahová výbuška,
- k) expanzní zbraň,
- l) úder střelnou zbraní,
- m) hrozba střelnou zbraní,
- n) varovný výstřel.

Volba donucovacího prostředku je podmíněna účelem služebního zákroku. Jeho použití je pak limitováno zásadou přiměřenosti. Příslušník je povinen dbát, aby použití donucovacího prostředku bylo přiměřené účelu zákroku a aby jím nebyla způsobena újma zřejmě nepřiměřená povaze a nebezpečnosti protiprávního jednání (srov. § 17 odst. 3 ZVS).

10. Při předvádění osoby ve výkonu trestu mimo objekt věznice lze použít předváděcí řetízky, pouta nebo pouta s poutacím opaskem i bez splnění podmínek uvedených výše ve vysvětlivce č. 8, pokud je to nezbytné ke splnění účelu úkonu (§ 17 odst. 4 ZVS).

11. Podobně při předvádění osoby odsouzeného v prostorách věznice lze některého z těchto tří donucovacích prostředků použít bez splnění podmínek uvedených výše ve vysvětlivce č. 8, je-li vzhledem k předchozímu chování odsouzeného důvodná obava, že by se mohl chovat násilným způsobem. Podmínkou je rovněž nezbytnost použití takového prostředku pro splnění účelu úkonu (§ 17 odst. 5 ZVS).

12. Samostatně, tj. mimo ustanovení § 17 ZVS o donucovacích prostředcích, je v ZVS upraveno použití střelné zbraně (§ 18 ZVS). K tomu viz vysvětlivky k odst. 3.

13. ZVS stanoví omezení při použití donucovacích prostředků a střelné zbraně, pokud jsou použity vůči ženě, těhotné ženě, osobě vysokého věku, osobě se zjevným zdravotním postižením nebo osobě zjevně mladší patnácti let (srov. § 19 ZVS).

K odst. 3

14. Povinnosti příslušníka Vězeňské služby jsou stanoveny v § 5–9, § 15 a § 20 ZVS. Jsou vymezeny ke všem oblastem, které Vězeňská služba zajišťuje, tedy k výkonu vazby,

zabezpečovací detenci a výkonu trestu odnětí svobody. Následující výklad bude zaměřen na výkon trestu odnětí svobody.

15. Příslušník je především povinen plnit služební povinnosti a úkoly vyplývající pro něj ze zákonů a z dalších obecně závazných právních předpisů a z rozhodnutí a příkazů nadřízených.

16. Řada povinností se vztahuje k jednání s osobami ve výkonu trestu odnětí svobody. Příslušník je povinen jednat s nimi vážně a rozhodně. Z hlediska účelu výkonu trestu a jeho hlavních zásad je významnou povinností respektovat práva osob ve výkonu trestu, zabraňovat krutému nebo důstojnost ponižujícímu zacházení s těmito osobami i mezi nimi navzájem, stejně jako povinnost působit k naplňování účelu výkonu trestu a povinnost dbát při provádění služebních zákroků a úkonů cti a důstojnosti osob, s nimiž jedná, i své a nepřipustit způsobení bezdůvodné újmy nebo překročení zásahu do práv a svobod nad míru nezbytnou k dosažení účelu zákroku nebo úkonu.

17. K povinnostem příslušníka patří i povinnost prokázat před provedením zákroku svou příslušnost k Vězeňské službě, pokud to okolnosti a povaha zákroku dovolují. Příslušnost k Vězeňské službě se prokazuje:

- služebním průkazem nebo stejnokrojem s identifikačním číslem;
- v místech výkonu vazby, zabezpečovací detence a výkonu trestu též identifikačním štítkem;
- výjimečně ústním prohlášením „Vězeňská služba“, pokud okolnosti neumožňují prokázat totožnost stanoveným způsobem. Tak tomu může být např. v případě, kdy příslušník bude konat v rámci zakročovací povinnosti mimo službu podle § 7 odst. 3 ZVS a nebude mít na sobě služební stejnokroj nebo při sobě služební průkaz, popř. za situace vyžadující okamžité provedení zákroku, kdy nebude prostor pro předložení služebního průkazu apod.

18. Příslušník je dále před provedením zákroku povinen použít domluvy, výzvy, již předcházejí slova „jménem zákona“, nebo varování k dosažení účelu zákroku bez jeho provedení, což je projevem zásady přiměřenosti a subsidiarity závažnějších zásahů do práv a svobod osob. Uvedené mírnější prostředky je povinen použít, pokud to dovolují okolnosti a povaha služebního zákroku.

19. Příslušník Vězeňské služby má také zakročovací povinnost vůči osobám páčajícím ve výkonu vazby, zabezpečovací detence a výkonu trestu odnětí svobody trestný čin a kázeňský přestupek nebo mařícím účel vazby, zabezpečovací detence nebo výkonu trestu nebo v případě narušování pořádku nebo ohrožení bezpečnosti v prostorách Vězeňské služby, věznic pro místní výkon trestu nebo při předvádění a eskortách osob z výkonu trestu odnětí svobody. Povinnost provést služební zákrok má příslušník i v době mimo službu, pokud osoba ve výkonu páchá trestný čin nebo kázeňských přestupek, jímž je bezprostředně ohrožen život, zdraví nebo majetek.

20. Příslušník je dále vázán povinností mlčenlivosti o skutečnostech, které se dozví při plnění služebních úkolů, nebo v souvislosti s nimi, a které v obecném zájmu nebo v zájmu zúčastněných osob vyžadují utajení před nepovolanými osobami. Této povinnosti může být zproštěn ministrem spravedlnosti.

21. Příslušník je rovněž povinen bezprostředně pronásledovat osobu prchající z výkonu trestu odnětí svobody, pokud mu v tom nebrání jiné důležité okolnosti, a činit nezbytná a neodkladná opatření k jejímu zadržení.